

University of Groningen

De invloed van de militaire dienstplicht op de ontwikkeling van crimineel gedrag

Schellen, Marieke van; Nieuwbeerta, Paul

Published in:
Mens & Maatschappij

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2007

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Schellen, M. V., & Nieuwbeerta, P. (2007). De invloed van de militaire dienstplicht op de ontwikkeling van crimineel gedrag. *Mens & Maatschappij*, 82(1), 5.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

De invloed van de militaire dienstplicht op de ontwikkeling van crimineel gedrag

Marieke van Schellen en Paul Nieuwbeerta^{1,2}

Summary

The effect of military service on the development of criminal behaviour

The aim of this study is to examine the extent to which military service influences the development of criminal behaviour. In life course sociology and criminology different ideas exist about the possible effects of serving in the military. Some expect military service to change criminal activities, whereas others assume it has no impact at all or to have a differing impact on different groups. To test these contrary hypotheses, data of the Criminal Career and Life course Study (CCLS) are analyzed. The CCLS contains information on the criminal convictions of a 4 percent sample of all people tried for a criminal offence in 1977. When examining the effects of military service, differences in personal characteristics between those who served and those who did not are controlled for. The results show that serving in the military does not change the development of criminal behaviour, when earlier differences are taken into account. The implications of these findings for life course theories and policy are discussed.

1. Inleiding

In de twintigste eeuw is de militaire dienstplicht van invloed geweest op de levens van vele honderdduizenden jongens die rond de leeftijd van 18 jaar in dienst zijn gegaan. De invloed van het leger was vooral groot omdat militairen tijdens een groot deel van hun diensttijd werden ondergebracht in kazernes. Het verblijf in de kazerne zorgde ervoor dat dienstplichtigen werden geïsoleerd van hun oude leefomgeving en de rest van de maatschappij. Ze werden opgenomen in een wereld met een eigen taalgebruik en andere normen en waarden, waarbij de nadruk lag op zaken als discipline, uniformiteit, hiërarchie, onderlinge solidariteit, teamgeest en groepsconformisme. Gedurende de jaren varieerde de duur van de dienstplicht van ongeveer 24 maanden aan het begin van die eeuw tot slechts zes maanden in de jaren negentig van diezelfde eeuw, toen het einde van de dienstplicht in zicht kwam. De meeste dienstplichtigen kwamen terecht bij de landmacht, een kleiner aantal bij de luchtmacht of de marine (Van der Meulen, 1984; Bullinga,

1984; 1988). Tijdens de dienstperiode volgden dienstplichtigen verschillende trainingen die hen voorbereidden op oorlogen en het leven als militair. Voor het grootste deel van de Nederlandse dienstplichtigen geldt dat zij geen daadwerkelijke gevechts- of oorlogshandelingen hebben meegemaakt (Kors, 1996).

Het vervullen van de militaire dienst wordt vaak gezien als een belangrijke gebeurtenis die de levensloop op diverse domeinen kan beïnvloeden (Elder, 1986). Een van die domeinen is de ontwikkeling van crimineel gedrag (Allen 2000; Laub & Sampson, 2003, Rand, 1987). Zowel in de levensloopsociologie (Elder, 1986) als in de ontwikkelings- en levensloopcriminologie (Farrington, 2005) bestaan er uiteenlopende theoretische verwachtingen over de invloed van de militaire dienst op het verdere verloop van de criminele carrière. Zo wordt door sommigen verwacht dat de militaire dienst voor een vermindering van crimineel gedrag zorgt, terwijl anderen er juist van uitgaan dat het leger crimineel gedrag stimuleert. Weer anderen veronderstellen dat de militaire dienst voor bepaalde groepen een decriminaliserende werking kan hebben, terwijl voor andere personen geen enkel effect wordt verwacht.

In de Verenigde Staten is een aantal empirische studies uitgevoerd waarin de verschillende theoretische verwachtingen getoetst worden (zie o.a.: Allen Bouffard & Laub, 2004; Sampson & Laub, 1996; Yager, Laufer & Gallops, 1984). De resultaten die uit deze onderzoeken naar voren komen zijn niet eenduidig. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat ze betrekking hebben op heel verschillende contexten. Dienstplichtigen die gevochten hebben tijdens de Tweede Wereldoorlog of de oorlog in Vietnam deden bijvoorbeeld heel andere ervaringen op dan jongens die nooit met oorlog of geweld in aanraking zijn gekomen. Daarnaast kunnen verschillen in uitkomsten samenhangen met verschillen in de opzet van het onderzoek. In oudere studies zijn vaak cross-sectionele gegevens geanalyseerd, terwijl in recentere onderzoeken gebruik wordt gemaakt van longitudinale data. Bovendien zijn in de latere studies vaker persoonskenmerken als controlevariabelen meegenomen in de analyses.

Het doel van dit artikel is om met behulp van nieuwe empirische gegevens meer zicht te krijgen op de mogelijke effecten van de militaire dienst. Allereerst zal een antwoord worden gezocht op de vraag in hoeverre de levensloopgebeurtenis 'militaire dienst' ook in ons land van invloed is op de ontwikkeling van crimineel gedrag. Daarnaast zal onderzocht worden in hoeverre deze invloed verschilt voor individuen met uiteenlopende persoonskenmerken. Om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden wordt gebruikgemaakt van gegevens uit de Criminele Carrière en Levensloop Studie (CCLS) van het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving.

Het onderzoek levert niet alleen een bijdrage aan de wetenschappelijke kennis over de ontwikkeling van criminele carrières. Kennis over de factoren die van invloed zijn op crimineel gedrag is eveneens van belang, omdat hieruit kan worden afgeleid welke beleidsmaatregelen het effectiefst zullen zijn (Blumstein, Cohen, Roth & Visser, 1986). Wanneer vooral persoonskenmerken het criminele gedrag gedurende het leven lijken te bepalen, dan ligt een nadruk op vroeg en preventief ingrijpen voor de hand. Blijken vooral latere levensloopgebeurtenissen een belangrijke invloed te hebben, dan pleit dat juist voor interventies tijdens de volwassenheid.

2. De militaire dienst en de ontwikkeling van crimineel gedrag

Op het gebied van de sociologie en de ontwikkelings- en levensloopcriminologie zijn verschillende theorieën ontstaan waarmee een verklaring wordt gezocht voor de ontwikkeling van crimineel gedrag. Hoewel de theorieën onderling sterk verschillen, laten zij zich in drie groepen onderverdelen: statische, dynamische en typologische theorieën (Farrington, 2005; Paternoster e.a., 1997). De afgelopen jaren heeft er een felle discussie plaatsgevonden waarbij vooral de aanhangers van statische en dynamische theorieën lijnrecht tegenover elkaar stonden (zie o.a.: Cohen & Vila, 1996; Piquero & Mazerolle, 2001). Het debat ging met name over de vraag of er een relatie zou bestaan tussen levensloopegebeurtenissen en de ontwikkeling van crimineel gedrag. Dit onderzoek biedt een mogelijkheid om te toetsen voor welke van de huidige theorieën ondersteuning kan worden gevonden.

De aanhangers van statische theorieën, waarvan Gottfredson en Hischi (1990) de belangrijkste vertegenwoordigers zijn, gaan ervan uit dat crimineel gedrag verklaard kan worden door middel van latente karaktereigenschappen. Deze eigenschappen leiden ertoe dat sommige individuen een grotere neiging hebben tot crimineel gedrag dan anderen. Voor iedereen geldt dat zijn of haar criminele geneigdheid al ontstaat in de vroege jeugd en vervolgens stabiel blijft gedurende de rest van het leven. Gebeurtenissen later in het leven hebben volgens deze theorieën geen invloed op de verdere ontwikkeling van crimineel gedrag, maar worden veroorzaakt door diezelfde criminele geneigdheid (Hirschi & Gottfredson, 1995).

In het geval van de militaire dienst voorspellen *statische theorieën* dan ook dat deze gebeurtenis *geen effect* heeft op het verloop van de criminele carrière. Het leger vormt slechts een nieuwe omgeving waar door kan worden gegaan met het oude delinquente gedrag. Degenen die voor de militaire dienst al succesvol waren, zijn dezelfde die dat tijdens en na de dienst ook nog zijn. Het omgekeerde geldt voor jongens met minder gunstige vooruitzichten. In militaire dienst en ook in het latere leven blijft een sociaal-economische achterstand of crimineel verleden hen achtervolgen (Allen Bouffard, 2003; Elder, 1986).

Dynamische theoretici veronderstellen daarentegen dat levensomstandigheden gedurende het gehele leven de ontwikkeling van crimineel gedrag kunnen beïnvloeden. Gedrag zou namelijk niet alleen het resultaat zijn van eerdere ervaringen, maar ook beïnvloed worden door huidige omstandigheden (Sampson & Laub, 1995). Belangrijke levensloopegebeurtenissen, zoals trouwen, scheiden en kinderen krijgen, vormen mogelijke keerpunten die het verloop van de criminele carrière ten goede of ten slechte kunnen veranderen. Deze invloed zou blijven bestaan wanneer gecontroleerd wordt voor individuele verschillen in criminele geneigdheid (Blokland & Nieuwbeerta, 2005; Laub & Sampson, 2003).

In aansluiting bij de *dynamische visie* op crimineel gedrag bestaan er verschillende argumenten waarom de militaire dienst voor *een vermindering van crimineel gedrag* zou zorgen. Allereerst wordt wel verondersteld dat de militaire dienst een nieuwe sociale context vormt met andere rollen en verantwoordelijkheden (Allen Bouffard, 2003). Afgesloten van familie en bekenden biedt het leger een goede mogelijkheid om opnieuw te beginnen en het leven een andere wending te geven (Elder, 1986). Jongens uit een achterstandsmilieu worden verwijderd van verkeer-

de invloeden, zoals een slechte buurt en criminele vrienden. Jongens met een strafblad hebben in dienst even geen last meer van de gebruikelijke stigmatisering door de directe omgeving. Daarnaast wordt aan de militaire dienst ook wel een resocialiserende functie toegekend. Tijdens de dienst worden vaardigheden aangeleerd waarover jongens – voornamelijk die uit lagere sociale milieus – van huis uit niet altijd beschikken. Het gaat om kwaliteiten als het functioneren binnen een gedisciplineerde omgeving en het leren aangaan van coöperatieve relaties (Elder, 1986). Er worden nieuwe ervaringen opgedaan die iemands horizon verbreden, zelfredzaamheid vergroten en identiteitsveranderingen mogelijk maken (Elder, 1987). Tot slot biedt de militaire dienst kansen, zoals trainingen en onderwijs, die de latere binding aan werk en partner kunnen vergroten. Op deze manier kan de militaire dienst op indirecte wijze eveneens voor veranderingen in crimineel gedrag zorgen (Laub & Sampson, 2004).

Aan de andere kant wordt, eveneens vanuit een *dynamische visie* op crimineel gedrag, gewezen op de negatieve invloed die van de militaire dienst uit zou kunnen gaan. De militaire dienst zou om verschillende redenen voor een *vermeerdering van crimineel gedrag* kunnen zorgen. In dienst wordt soldaten bijvoorbeeld geleerd om conflicten op te lossen door middel van agressie en het gebruik van wapens (Castle & Hensley, 2002; Hakeem, 1946). Deze methode zouden ze mogelijk blijven gebruiken in hun latere ‘burgerleven’. Verder zou de stress van militaire acties – vooral in echte oorlogsituaties waarbij zwaargewonden en doden vallen – gedurende de rest van het leven voor psychologische- en gedragsproblemen zorgen. Ook kan de ontwikkeling van crimineel gedrag bevorderd worden doordat in de dienst verkeerde vriendschappen kunnen ontstaan of goede banen worden misgelopen (Jongbloed, 1996).

Hoewel statische en dynamische theorieën verschillen in de nadruk op interne of externe factoren, hebben zij met elkaar gemeen dat de voorgestelde processen voor iedereen geldig worden geacht. Typologische theoretici gaan er daarentegen van uit dat er verschillende dadertypes bestaan van wie het criminele gedrag een geheel eigen oorzaak kent. Een van de belangrijkste typologische theorieën is het ‘tweepadenmodel’ van Moffitt (1993; 2006). In dit model wordt een onderscheid gemaakt tussen twee soorten delinquenten: persistente en adolescentiegebonden delinquenten. De persistente delinquenten vormen een kleine groep, die al op zeer jonge leeftijd criminaliteit bedrijft en er ook mee doorgaat na de adolescentie. De adolescentiegebonden delinquenten begeven zich daarentegen alleen gedurende die fase van het leven op het criminele pad. Volgens Moffitt zorgt het samengaan van neurologische risicofactoren met een problematische gezinsachtergrond voor een levenslang patroon van antisociaal en crimineel gedrag bij de persistente daders. Levensloopomstandigheden zouden daarentegen de verklaring vormen voor het stoppen met crimineel gedrag in het geval van de adolescentiegelimiteerde daders. Tegen het einde van de adolescentie beginnen zij de noodzaak in te zien van het vervullen van volwassen sociale rollen en de voordelen van een conventionele levensstijl. Een statisch model wordt dus gebruikt als verklaring voor de stabiele criminele carrière van de kleine groep persistente daders, terwijl een dynamisch model wordt toegepast om bij het overgrote deel van de delinquenten het stoppen met crimineel gedrag te kunnen verklaren.

Op basis van *typologische theorieën* kan worden verwacht dat het effect van de militaire dienst verschilt tussen groepen daders met uiteenlopende persoonskenmerken. Het criminele

ontwikkelingspad van *persistente daders* zou vooral worden beheerst door statische processen en voor hen zou de militaire dienst daarom *geen enkele gedragsverandering* teweegbrengen. De criminele carrières van adolescentiegelimiteerde daders zouden daarentegen wel beïnvloed worden door levensloopgebeurtenissen en dat geldt dus ook voor de militaire dienst. Op basis van de bestaande literatuur is het onduidelijk in hoeverre de militaire dienst tot meer of minder crimineel gedrag zal leiden. In overeenstemming met de hiervoor genoemde dynamische argumenten kan daarom voor de *adolescentiegelimiteerde daders* zowel een *vermindering of vermeerdering van crimineel gedrag* worden verwacht.

3. Eerder onderzoek

In verhouding tot andere levensloopgebeurtenissen is er weinig empirisch onderzoek gedaan naar de invloed van de militaire dienst op het verloop van criminele carrières. Alleen in de Verenigde Staten is de afgelopen decennia een aantal studies verricht naar dit onderwerp (zie tabel 1 voor een overzicht). Een zwak punt van de oudere onderzoeken is dat in de meeste gevallen gebruik is gemaakt van cross-sectionele gegevens, waarbij onvoldoende rekening is gehouden met de invloed van persoonlijke kenmerken en gedrag voor de diensttijd. Verder zijn soms erg selecte groepen als onderzoeksobject geselecteerd. Op deze manier is het moeilijker vast te stellen of er daadwerkelijk een relatie bestaat tussen de militaire dienst en crimineel gedrag en zo ja, hoe die relatie er dan uit ziet. Recentere studies gaan daarentegen veelal uit van een levensloopperspectief en zijn gebaseerd op longitudinale data. Ook zijn er vaker persoonskenmerken als controlevariabelen meegenomen in de analyses, die goede indicatoren vormen voor iemands criminele geneigdheid (zie voor een uitgebreide bespreking van eerder verricht onderzoek: Allen, 2000).

De resultaten van de diverse studies lopen sterk uiteen. Allereerst is er een aantal onderzoeken waarbij een grote mate van continuïteit in crimineel gedrag is geconstateerd. Dit geldt zowel voor de oudere studies (Hakeem, 1946; Lunden, 1951) als voor de nieuwere onderzoeken waarbij gebruik is gemaakt van longitudinale data (Allen, 2000; Allen Bouffard, 2003). Degenen die tijdens hun jeugd al delinquent gedrag vertoonden, blijken hier ook mee door te gaan tijdens en na de militaire dienstperiode.

Er zijn echter ook studies waaruit naar voren komt dat de militaire dienst voor een afname in crimineel gedrag kan zorgen. Vooral personen die tijdens de Tweede Wereldoorlog of tijdens de oorlog in Korea in dienst zijn geweest, blijken veranderingen in positieve zin door te hebben gemaakt. Hoewel de jeugdige delinquenten zich niet altijd even goed gedroegen tijdens de diensttijd, blijkt dat de dienst wel voor een afname in later delinquent gedrag kon zorgen (Mattick, 1960). Soortgelijke resultaten komen naar voren uit studies die verricht zijn door Sampson en Laub (1993; 1996; Laub & Sampson, 2003; 2004). Zij bestudeerden de levensloop en criminele carrières van 500 delinquenten vanaf hun vroege jeugd tot in de volwassenheid. Zowel uit kwalitatieve als kwantitatieve analyses komt naar voren dat de militaire dienst een dempende invloed had op het verloop van de criminele carrière. Vooral de trainings- en

Tabel 1: Eerder onderzoek naar het effect van de militaire dienst op crimineel gedrag

Auteur	Jaar	Onderzoekspersonen	Aantal*	Dienstperiode**	Meting crimineel gedrag
Cross-sectioneel					
Hakeem	1946	Jongens die na de dienst voor het eerst in een gevangenis terecht zijn gekomen	510	Tweede Wereldoorlog	Officiële en zelfgerapporteerde gegevens voor en tijdens de dienst
Lunden	1951	Jongens die na de dienst in een gevangenis terecht zijn gekomen	156	Eerste en Tweede Wereldoorlog	Officiële en zelfgerapporteerde gegevens tijdens en na de dienst
Mattick	1960	Jongens die voor de dienst in een gevangenis hebben gezeten en 'gewone' dienstplichtigen	924	Tweede Wereldoorlog	Officiële gegevens tijdens en na de dienst
Resnick e.a.	1989	Jongens die in dienst zijn geweest en oorlogsgerelateerde psychische problemen hebben	118	Oorlog in Vietnam	Zelfgerapporteerde gegevens voor, tijdens en na de dienst
Shaw e.a.	1987	Jongens die in dienst zijn geweest en waarvan een deel zich na de dienst in een gevangenis bevindt	61	Oorlog in Vietnam	Officiële gegevens na de dienst
Yager e.a.	1984	Landelijke steekproef van jongens die tijdens de Vietnamoorlog de leeftijd hadden om in dienst te gaan	1342	Oorlog in Vietnam	Zelfgerapporteerde gegevens na de dienst
Longitudinaal					
Allen	2000	Drie geboortecohorten en een panelstudie bestaande uit jongens die wel en niet in dienst zijn geweest	155, 243, 565, 4570	Oorlog in Vietnam en vrijwillige periode	Officiële gegevens tot de leeftijd van 35 jaar
Allen Bouffard	2003	Twee geboortecohorten	565, 243	Oorlog in Vietnam	Officiële gegevens tot de leeftijd van 30 jaar
Allen Bouffard	2005	Een panelstudie bestaande uit jongens die wel en niet in dienst zijn geweest	5406	Vrijwillige periode	Zelfgerapporteerde gegevens in het jaar na de dienst
Allen Bouffard & Laub	2004	Drie geboortecohorten en een panelstudie bestaande uit jongens die wel en niet in dienst zijn geweest	155, 243, 565, 4570	Oorlog in Vietnam en vrijwillige periode	Officiële gegevens tot de leeftijd van 35 jaar
Laub & Sampson	2003	Delinquente jongens afkomstig uit een achterstandsmilieu	52, 419	Tweede Wereldoorlog en oorlog in Korea	Officiële en zelfgerapporteerde gegevens tot de leeftijd van 70 jaar
Laub & Sampson	2004	Delinquente jongens afkomstig uit een achterstandsmilieu	52	Tweede Wereldoorlog en oorlog in Korea	Zelfgerapporteerde gegevens tot de leeftijd van 70 jaar
Rand	1987	Een geboortecohort	106	Oorlog in Vietnam	Officiële gegevens tot de leeftijd van 30 jaar
Sampson & Laub	1993	Delinquente en niet-delinquente jongens afkomstig uit een achterstandsmilieu	590	Tweede Wereldoorlog en oorlog in Korea	Officiële en zelfgerapporteerde gegevens tot de leeftijd van 32 jaar
Sampson & Laub	1996	Delinquente en niet-delinquente jongens afkomstig uit een achterstandsmilieu	590	Tweede Wereldoorlog en oorlog in Korea	Officiële en zelfgerapporteerde gegevens voor en tijdens de dienst
Wright e.a.	2005	Jongens in het tweede jaar van een middelbare school	667	Oorlog in Vietnam	Officiële en zelfgerapporteerde gegevens tot de leeftijd van 30 jaar

* In sommige gevallen worden verschillende aantallen genoemd, omdat dan gebruik is gemaakt van verscheidene datasets.

** De dienstplicht werd in Amerika al in 1973 afgeschaft. De tijd die daarop volgt wordt de vrijwillige periode genoemd.

onderwijsmogelijkheden tijdens de dienst zouden hier een belangrijke bijdrage aan leveren. Hetzelfde gold voor het dienen in overzees gebied; ook dit aspect van de dienst zorgde voor een vermindering van deviant gedrag gedurende de dienstperiode (Sampson & Laub, 1996).

Tijdens de oorlog in Vietnam blijkt van de militaire dienst vooral een criminogene werking te zijn uitgegaan. Dat geldt met name voor de dienstplichtigen die in deze periode daadwerkelijk oorlogservaringen opdeden (Shaw, Churchill, Noyes & Loeffelholz, 1987; Resnick, Foy, Donahoe & Miller, 1989). Uit onderzoek van Yager, Laufer en Gallops (1984) komt bijvoorbeeld naar voren dat gewelddadige ervaringen tijdens de oorlog in Vietnam voor verschillende emotionele en gedragsproblemen zorgden. Oorlogservaringen vergrootten daarnaast de kans op het ontstaan van posttraumatische stressstoornissen, die op hun beurt weer samenhangen met antisociaal gedrag na de dienstitijd (zie ook: Wilson & Zigelbaum, 1983). Bovendien blijkt ook het overmatige drugsgebruik in de Vietnamoorlog voor een toename in criminaliteit tijdens en na de dienst te hebben gezorgd (Wright, Carter & Cullen, 2005).

Recent longitudinaal onderzoek (Allen Bouffard, 2005) laat zien dat het effect van de militaire dienst kan verschillen tussen personen. Hoewel de militaire dienst in het algemeen geen veranderingen in crimineel gedrag teweegbracht, bleek dat voor personen in achterstandssituaties (etnische minderheden, personen afkomstig uit de lagere klassen van de samenleving en personen met een delinquente voorgeschiedenis) anders te zijn. Voor jongens met een Afro-Amerikaanse achtergrond ging de dienst gepaard met een afname in het aantal gepleegde delicten, terwijl bij de andere onderscheiden groepen juist een toename in crimineel gedrag werd gevonden.

Niet alleen de hiervoor besproken theoretische invalshoeken, maar ook de resultaten van eerder verricht onderzoek leveren dus zeer uiteenlopende verwachtingen op over de mogelijke effecten van de militaire dienst. Meer duidelijkheid kan uiteindelijk alleen worden verkregen door op een adequate wijze aanvullende empirische studies uit te voeren, waarbij nadrukkelijk rekening wordt gehouden met de omstandigheden waarin de dienstplicht vervuld werd. Hoewel de militaire dienst een belangrijke plaats heeft ingenomen in de Nederlandse samenleving en in het leven van veel Nederlandse mannen, is er in Nederland tot nu toe geen onderzoek gedaan naar de effecten van de dienst op het latere leven.³ Het doel van dit artikel is om de kennis over de invloed van de militaire dienst op de ontwikkeling van de crimineel te vergroten door deze levensloopgebeurtenis te onderzoeken in een niet eerder bestudeerde context.

4. Data en methode

4.1 *Criminele Carrière en Levensloop Studie*

Om zicht te krijgen op de effecten van de militaire dienst wordt gebruikgemaakt van gegevens uit de *Criminele Carrière en Levensloop Studie* die op het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving wordt uitgevoerd (Nieuwbeerta & Blokland, 2003). De onderzoekspersonen in de CCLS zijn geselecteerd door een willekeurige representatieve steek-

proef van vier procent te trekken uit alle misdrijfzaken die in 1977 in Nederland onherroepelijk werden afgedaan. Dit resulteerde in een totale steekproef van 5.165 personen. Met behulp van uittreksels (strafbladen) uit het Algemeen Documentatieregister (ADR) van de Justitiële Documentatiedienst van het Ministerie van Justitie zijn vervolgens voor al deze personen de complete criminele carrières in kaart gebracht tot het jaar 2003.

De steekproef kan om twee redenen niet geheel random worden genoemd. Allereerst werd voor een aantal weinig voorkomende misdrijven (zoals gewelds-, drugs- en zedendelicten) een groter percentage in de steekproef opgenomen, zodat toch betrouwbare uitspraken over deze delicten kunnen worden gedaan. Voor veelvoorkomende misdrijven (rijden onder invloed) werd juist volstaan met een kleiner percentage. Om generalisatie naar de algemene daderpopulatie mogelijk te maken, is bij de analyses steeds gewogen zodat de verhoudingen in de gebruikte steekproef weer overeenkomen met die van de populatie waaruit deze getrokken is (Blokland & Nieuwbeerta, 2005). Daarnaast is vertekening ontstaan door de grotere selectiekans voor degenen die in 1977 een aantal zaken tegen zich had lopen. Hoewel de strafzaken random geselecteerd zijn, geldt dit niet voor de onderzoekspersonen; zeer actieve misdadigers hadden een grotere kans om geselecteerd te worden. Voor deze vertekening is gecorrigeerd door elke persoon te wegen met de inverse van het aantal strafzaken dat in 1977 tegen de desbetreffende persoon liep (Block & Van der Werf, 1991).

De justitiële gegevens zijn aangevuld met gegevens uit de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA). Op deze manier konden ontwikkelingen in levensomstandigheden in kaart worden gebracht, zoals trouwen, scheiden, kinderen krijgen en het uit huis gaan van de kinderen. Door de GBA-gegevens aan te vullen met gegevens afkomstig van het Centraal Bureau voor Genealogie (CBG) kon, indien van toepassing, het jaar van overlijden achterhaald worden. Het CBG leverde bovendien GBA-gegevens voor de overleden personen. In totaal werden 550 personen niet teruggevonden in de GBA of het CBG, zodat een uiteindelijke steekproef van 4.615 onderzoekspersonen (4.187 mannen en 428 vrouwen) resteerde (Blokland & Nieuwbeerta, 2005). De gemiddelde leeftijd van deze personen in 1977 was ongeveer 27 jaar.

Hoewel de strafbladen informatie bevatten over alle justitiële contacten, worden in dit onderzoek alleen die feiten in beschouwing genomen waarop in eerste aanleg een veroordeling volgde of die door het Openbaar Ministerie om beleidsredenen werden geseponereerd. Het gaat dus om delicten die de desbetreffende delinquent hoogstwaarschijnlijk heeft gepleegd. Deze worden in het vervolg kortweg 'veroordelingen' of 'delicten' genoemd. In sommige gevallen werden per strafzaak verschillende feiten ingeschreven bij het parket van de officier van justitie. Al deze strafbare feiten zijn apart gecodeerd en in het databestand opgenomen. Op deze manier zijn vanaf het 12^e levensjaar tot aan het begin van het jaar 2003 alle justitiële contacten van de onderzoekspersonen achterhaald.

4.2 Militaire dienst- en keuringsgegevens

Als aanvulling op de CCLS-dataset zijn speciaal voor dit onderzoek militaire dienst- en keuringsgegevens verzameld bij het Defensie Archieven-, Registratie- en Informatiecentrum

(DARIC).⁴ Dit is gedaan voor een selectie van de mannen uit de oorspronkelijke onderzoeksgroep. Allereerst is de dataverzameling beperkt tot de mannen die geboren zijn na 1940 ($N = 3.515$). De reden hiervoor is dat voor personen uit eerdere geboortejaren onvoldoende gegevens over de keuring en militaire dienst terug te vinden zijn in de archieven van het Ministerie van Defensie. Vervolgens is uit deze groep mannen een willekeurige steekproef getrokken ($N = 736$). Van 47 personen zijn geen gegevens over de keuring of militaire dienst teruggevonden. Hierdoor resteerde een groep van 689 personen waarvoor de zogenoemde B-kaarten⁵, broederdienstkaarten⁶ en militaire dienstdossiers⁷ opgezocht zijn. Deze groep kan representatief worden geacht voor alle mannen die in 1977 veroordeeld werden en destijds tussen de 12 jaar (de vroegste leeftijd waarop iemand strafrechtelijk vervolgd kan worden) en 37 jaar oud waren (in verband met het geboortjaar 1940). In de analyses zijn de beroepsmilitairen buiten beschouwing gelaten, omdat zij niet goed te vergelijken zijn met ‘gewone’ dienstplichtigen. Het totale aantal onderzoekspersonen komt daarmee op 678.

De keuringskaarten en dossiers leveren verschillende nieuwe gegevens op; niet alleen over de eventuele periode in dienst, maar ook over persoonlijke kenmerken van de onderzoekspersonen. In de periode dat de dienstplicht van kracht was, moesten alle mannen gekeurd worden voordat zij opgeroepen werden voor de dienst. Deze keuring die veelal op 18-jarige leeftijd plaatsvond bestond uit drie onderdelen. Allereerst was er het geneeskundige onderzoek, waarvan de resultaten werden samengevat in de zogenoemde ABOHZIS-formule. Deze afkorting staat voor *Algemene fysieke toestand*, *Bovenste ledematen*, *Onderste ledematen*, *Horen*, *Zien*, *Intelligentie* en *psychische Stabiliteit*. De volgende scores konden worden behaald: 1 (zeer goed), 2 (goed), 3 (redelijk), 4 (slecht) en 5 (zeer slecht). Personen met een score van 5 werden definitief afgekeurd voor de dienst. Het tweede onderdeel van de keuring bestond uit een morsetest en schriftelijke tests waarmee praktisch inzicht, intelligentie en vaardigheden op het gebied van wiskunde en taal werden vastgesteld. De scores die op elk van de testen konden worden behaald liepen van 1 tot 6, waarbij 1 zeer goed en 6 zeer slecht was. Als derde onderdeel volgde tot slot een persoonlijk gesprek met een selectieofficier, waarbij zaken als opleiding, beroep, studieplannen, hobby's en voorkeur voor een van de krijgsmachtonderdelen aan de orde kwamen. De uitslag van de keuring kon ‘geschikt’ of ‘(tijdelijk) ongeschikt’ luiden. Zij die ongeschikt waren bevonden, werden niet opgeroepen voor de daadwerkelijke vervulling van de dienstplicht.

Zowel voor als na de keuring konden jongens uitgesloten worden van de dienst. Dit gebeurde wanneer zij meer dan zes maanden onvoorwaardelijke gevangenisstraf op hun naam hadden staan. Deze jongens vormden een te groot ‘bedrijfsrisico’ voor het leger. Verder kon iemand ook vrijstelling krijgen of buitengewoon dienstplichtig worden verklaard. Redenen hiervoor waren persoonlijke onmisbaarheid, kostwinnerschap, broederdienst, het bekleden van een geestelijk ambt, het werken in een ontwikkelingsland of erkende gewetensbezwaren.

Ten slotte werden gedurende de jaren diverse jongens uitgeloot. Het aantal nieuwe indienst-treders werd namelijk niet alleen bepaald door de behoefte aan nieuwe krachten, maar ook door het aanbod. Door demografische ontwikkelingen was het aanbod van jonge mannen – zeker aan het eind van de twintigste eeuw – soms groter dan nodig. Er vond dan een loting plaats om

te bepalen wie uiteindelijk in dienst moest. In dat soort perioden was het eveneens makkelijker om vrijstelling te krijgen of buitengewoon dienstplichtig te worden verklaard (Van der Meulen, 1984). Aan het eind van de jaren zeventig van de vorige eeuw was het aantal jongens van 18 zo groot dat de hele lichter met geboortjaar 1959 is 'uitgeloot'.

4.3 Methode

Bij het vaststellen van de effecten van levensloopgebeurtenissen, zoals de militaire dienst, doet zich het probleem voor dat het om gebeurtenissen gaat die niet *at random* plaatsvinden. Zoals uit de beschrijving van de dienstkeuring naar voren is gekomen, kon een crimineel verleden een eerste reden zijn om jongens niet toe te laten treden tot de dienst. Daarnaast liepen jongens met bepaalde persoonlijke kenmerken, zoals een lage intelligentie en een lage psychische stabiliteit, het risico om afgekeurd te worden. Deze kenmerken hangen eveneens sterk samen met crimineel gedrag. De selectieprocedure zorgt er dus voor dat er voornamelijk personen in dienst terechtkomen met een lagere criminele geneigdheid. Hierdoor is het lastiger om eventuele effecten van de militaire dienst vast te stellen: een geobserveerd verschil in crimineel gedrag na de diensttijd zal bestaan uit een combinatie van het verschil van het al dan niet in dienst zijn geweest (voor zover de dienst een effect heeft) en verschillen in criminele geneigdheid die al voor die tijd bestonden.

Rekening houden met dit selectieprobleem kan door in de analyses te controleren voor (on)geobserveerde verschillen tussen personen. De zuiverste manier om dit te doen is door gebruik te maken van een experimentele setting waarin personen random worden toegekend aan de behandeling (de militaire dienst). Door dit design worden alle verschillen tussen de personen in de behandelgroep en de experimentele groep weggezuiverd. Personen random toekennen aan een gebeurtenis als de militaire dienst zou echter erg ingewikkeld zijn en is bovendien niet haalbaar meer aangezien de dienstplicht in Nederland al enige tijd is afgeschaft. Daarom wordt in dit onderzoek gebruikgemaakt van een quasi-experimentele setting, waarbij 'natuurlijke' longitudinale data geanalyseerd zullen worden, die niet alleen informatie bevatten over persoonskenmerken, maar ook over de militaire dienst en het verloop van criminele carrières.

Bij het vaststellen van de effecten van de dienst worden lineaire regressiemodellen⁸ geschat, waarbij rekening wordt gehouden met verschillen tussen de dienstplichtigen en de groep die niet in dienst is geweest. Als verklarende kenmerken worden naast het kenmerk 'wel/niet in dienst geweest' daarom ook andere kenmerken van personen opgenomen. In de analyses vormt het aantal veroordelingen in de drie jaar na de militaire dienst (voor hen die in dienst geweest zijn) of het aantal veroordelingen in de leeftijd van 21 tot 23 jaar (voor hen die niet in dienst geweest zijn) de afhankelijke variabele.⁹ Voor deze laatste leeftijdscategorie is gekozen, omdat bij jongens die wel in dienst zijn geweest hun dienstplicht er gemiddeld op hun 20^e op zat.

Om bij de analyses naar de effecten van militaire dienst zo goed mogelijk rekening te houden met reeds bestaande verschillen tussen de dienstplichtigen en de overige jongens, zal bovendien gebruik worden gemaakt van de omstandigheden die zich in Nederland tijdens de militaire dienstplicht voordeden. Gedurende de dienstplicht werden elk jaar diverse mannen op

willekeurige basis uitgeloot. In feite is hierdoor een soort experiment ontstaan met de jongens die in dienst gingen als experimentele groep en de jongens die uitgeloot werden als controlegroep. In de analyses bestaat de groep uitgelote personen niet alleen uit jongens die in 1959 zijn geboren, maar ook uit personen die vrijstelling kregen of buitengewoon dienstplichtig werden verklaard.

Hoewel – zoals bij de bespreking van de resultaten zal blijken – de experimentele groep toch op bepaalde kenmerken verschilt van de controlegroep, kan door het vergelijken van deze beide groepen een nauwkeuriger inzicht worden verkregen in de effecten van de militaire dienst. Alle regressieanalyses zullen daarom tweemaal worden uitgevoerd: een keer met de mannen die niet hebben gediend als referentiegroep en een keer met alleen de uitgelote mannen als referentiegroep. Bij deze laatste soort analyses kunnen de effecten van de militaire dienst weliswaar nauwkeuriger worden vastgesteld, maar een nadeel is dat de vergelijking gebaseerd is op een aanzienlijk kleiner aantal personen ('slechts' 362 in plaats van 678).

Tot slot zullen al deze analyses eveneens worden uitgevoerd met het aantal veroordelingen voor geweldsdelicten na de dienst als afhankelijke variabele. Eerdere studies op het gebied van de militaire dienst laten namelijk zien dat de uitkomsten deels veranderen door alleen te kijken naar dit type delict (Allen, 2000; Allen Bouffard, 2005).¹⁰

5. Resultaten

In totaal zijn 174 van de 678 onderzoekspersonen (26 procent) goedgekeurd en in dienst geweest, terwijl 504 personen (74 procent) niet in dienst zijn geweest (zie tabel 2). Een belangrijk deel van de jongens die niet in dienst zijn geweest werd afgekeurd: 11 procent op grond van lichamelijke gebreken, 14 procent op basis van psychische instabiliteit en 15 procent vanwege een geringe intelligentie. Naast afkeuring was uitsluiting vanwege een crimineel verleden een belangrijke reden waarom jongens niet in dienst terechtkwamen. 39 jongens, ofwel 6 procent, zijn hierdoor niet opgeroepen voor de dienst. Andere veel voorkomende redenen waarom jongens niet in dienst zijn geweest, waren omdat zij vrijstelling kregen wegens broederdienst, werden uitgeloot of buitengewoon dienstplichtig werden verklaard. Dit betreft 188 (27 procent) van de gevallen.

Voor de mannen die wel in dienst zijn geweest was de lengte van de dienstperiode (inclusief klein verlof) gemiddeld 12 maanden. Zij zijn tussen 1959 en 1984 in dienst getreden en hadden op dat moment in de meeste gevallen de leeftijd van 19 of 20 jaar. Het overgrote deel werd ingelijfd bij de landmacht (ongeveer 90 procent) en daarbinnen vooral bij de functiegroepen infanterie en artillerie (respectievelijk ongeveer 30 en 15 procent van het totaal). Een aantal keer komt het voor dat dienstplichtigen werden bevorderd tijdens hun dienstperiode. In de meeste gevallen behielden zij daarbij echter een lage rang. De hoogst behaalde bevordering was veelal 'soldaat der eerste klasse', een rang hoger dan aan een beginnend soldaat werd toegekend. Er is slechts een beperkt aantal onderzoekspersonen dat tijdens hun dienstperiode de rang van sergeant behaalde. De meeste personen zijn ontslagen uit de dienst omdat zij hun dienstperiode op een goede manier vervuld hadden.

5.1 Post-militairedienstveroordelingen: naïeve baselinevergelijking

In dit artikel wordt een antwoord gezocht op de vraag in hoeverre de levensloopgebeurtenis ‘militaire dienst’ van invloed is op de verdere ontwikkeling van crimineel gedrag. Een eerste eenvoudige manier om deze vraag te beantwoorden is door de veroordelingen van de 504 mannen die niet in dienst zijn geweest te vergelijken met die van de 174 mannen die wel in dienst zijn geweest (tabel 2). We noemen dit een naïeve *baselinevergelijking*, omdat de twee groepen op een directe manier met elkaar worden vergeleken zonder rekening te houden met de mogelijke versturende invloed van andere variabelen. Voor degenen die in dienst zijn geweest heeft

Tabel 2: Kenmerken van de onderzoeksgroep

	In dienst geweest	Niet in dienst geweest						Totaal
		Straf- blad	15	55	Licha- melijk	Uitge- loot	Totaal	
AFHANKELIJKE VARIABELE: CRIMINEEL GEDRAG NA MILITAIRE DIENST								
<i>Crimineel gedrag na militaire dienst</i>								
Totaal aantal delicten (0-25)	1,54	4,08	2,43	3,38	1,88	1,77	2,41	2,19
Aantal geweldsdelicten (0-5)	0,16	0,67	0,44	0,40	0,15	0,23	0,33	0,28
PERSOONLIJKE KENMERKEN								
<i>Criminele geschiedenis voor 18 jaar</i>								
Totaal aantal delicten (0-32)	0,81	3,62	1,26	1,63	0,94	0,86	1,32	1,19
Aantal geweldsdelicten (0-3)	0,11	0,26	0,15	0,15	0,08	0,13	0,14	0,13
% Totaal aantal delicten: 0	66%	38%	51%	44%	54%	61%	53%	56%
% Totaal aantal delicten: 1	14%	8%	23%	14%	26%	23%	20%	19%
% Totaal aantal delicten: 2-4	17%	28%	18%	29%	17%	12%	18%	18%
% Totaal aantal delicten: 5+	3%	26%	9%	12%	4%	5%	9%	7%
<i>Testscores</i>								
% personen met testscore	68%	41%	41%	28%	44%	36%	37%	45%
Praktisch inzicht (1-6)	3,63	4,69	5,49	4,54	3,94	4,00	4,42	4,10
Intelligentie (1-6)	3,35	4,00	5,66	4,00	3,44	3,85	4,21	3,87
Wiskunde (1-6)	4,00	4,44	5,63	4,64	4,50	4,40	4,70	4,42
Taal (1-6)	3,76	4,38	5,83	4,04	3,76	4,30	4,47	4,18
Algemene kennis (1-6)	3,85	4,44	5,74	4,68	3,94	4,21	4,54	4,26
Totale testscore (1-6)	3,74	4,38	5,71	4,48	3,94	4,12	4,52	4,22
Geboortjaar (1940-1964)	1952	1956	1953	1954	1952	1955	1954	1954
Aantal personen (N)	174 (26%)	39 (6%)	102 (15%)	97 (14%)	78 (11%)	188 (27%)	504 (74%)	678 (100%)

het gemiddelde aantal veroordelingen per jaar betrekking op de drie jaren na de dienstperiode. Het gemiddelde aantal veroordelingen voor degenen die niet in dienst zijn geweest heeft betrekking op de driejarige periode tussen de leeftijd van 21 en 23 jaar.

Voor jongens die in dienst zijn geweest is het aantal veroordelingen in de periode na de dienst duidelijk lager dan voor de groep die niet in dienst is geweest. De dienstplichtigen hebben gemiddeld 1,54 veroordelingen op hun naam staan, terwijl het voor degenen die niet in dienst zijn geweest om 2,41 veroordelingen gaat. Het verschil tussen de dienstplichtigen en de niet-dienstplichtigen is daarmee 0,87 veroordelingen per jaar. Dit effect is niet alleen statistisch significant (standaardfout = 0,25), maar ook groot van omvang. Het gaat om ongeveer een derde van het gemiddelde aantal veroordelingen voor de gehele steekproef in de driejarige periode na de dienst.

Bij het interpreteren van deze resultaten moet echter bedacht worden dat er geen rekening is gehouden met systematische verschillen tussen de twee groepen, zoals de criminele geneigdheid voor de dienstperiode. Niettemin bieden de uitkomsten een bruikbaar vergelijkingspunt voor de overige analyses, waarbij wel gecontroleerd wordt voor dit soort verschillen.

5.2 Pre-militairedienstenkenmerken

In tabel 2 worden persoonskenmerken weergegeven van de 678 mannen die in dit onderzoek de uiteindelijke steekproef vormen. Het gaat om kenmerken die voor de leeftijd van 18 jaar zijn vastgesteld en dus betrekking hebben op de periode voordat de mannen in militaire dienst gingen. In totaal hadden deze mannen voor hun 18^e 804 veroordelingen op hun naam staan; een gemiddelde van 1,19 veroordelingen per persoon. 89 van deze veroordelingen betroffen geweldsdelicten (0,13 per persoon).

De 504 personen die niet in dienst zijn geweest, blijken qua criminele voorgeschiedenis duidelijk te verschillen van de 174 personen die wel hun dienstplicht vervuld hebben. Voor degenen die in dienst zijn geweest, is het aantal veroordelingen voor de leeftijd van 18 jaar bijna de helft van het aantal veroordelingen van degenen die niet in dienst zijn geweest (0,81 versus 1,32). Het aantal veroordelingen voor geweldsdelicten is eveneens lager voor jongens die in dienst zijn geweest (0,11 versus 0,14). Belangrijke verschillen blijken ook te bestaan binnen de groep jongens die niet in dienst zijn geweest. Jongens die niet in dienst zijn geweest vanwege een strafblad hebben voor de leeftijd van 18 jaar de meeste delicten gepleegd (gemiddeld 3,62). Maar ook de jongens die zijn afgekeurd op basis van psychische instabiliteit of een gebrekkige intelligentie waren actief voor hun 18^e. Zij hadden respectievelijk gemiddeld 1,63 en 1,26 veroordelingen gedurende die periode. Mannen die werden uitgeloot of vrijgesteld wegens broerdienst zijn daarentegen veel meer vergelijkbaar met de groep jongens die in dienst zijn geweest. Voor de leeftijd van 18 jaar hebben zij gemiddeld 0,86 veroordelingen op hun naam staan.

Andere opvallende verschillen doen zich voor wanneer wordt gekeken naar de testcores zoals die zijn vastgesteld tijdens de dienstkeuring. Jongens die in dienst zijn geweest blijken significant lager te scoren op deze testcores. Hierbij moet worden opgemerkt dat voor ongeveer

de helft van de onderzoekspersonen geen testscore beschikbaar is. Bij jongens die in dienst zijn geweest ontbreken deze gegevens in 32 procent van de gevallen en bij jongens die niet in dienst zijn geweest gaat het om 63 procent. Wanneer alleen wordt gekeken naar personen waarvan de testscores bekend zijn, dan blijkt dat de groep die in dienst is geweest een gemiddelde score van 3,74 behaalde en de groep die niet in dienst is geweest een gemiddelde van 4,52 (een hogere score staat voor een slechtere prestatie). Voor de verschillende afzonderlijke testen (praktisch inzicht, intelligentie, wiskunde, taal, algemene kennis) komt hetzelfde beeld naar voren. Hoewel zij beter scoren dan de gemiddelden die behaald zijn door de totale groep jongens die niet in dienst zijn geweest, blijkt ook de uitgelote groep jongens op dit punt enigszins te verschillen van de groep die in dienst is geweest. Er kan dus geconcludeerd worden dat tussen de verschillende onderscheiden groepen jongens belangrijke verschillen bestaan in persoonlijke kenmerken voor de diensttijd.

5.3 Regressieanalyses: wel in dienst versus niet in dienst

Om rekening te houden met verschillen tussen jongens die al bestonden voor de militaire dienst is een aantal regressieanalyses uitgevoerd, waarbij gecontroleerd wordt voor zoveel mogelijk persoonlijke kenmerken van de onderzoekspersonen. Daarnaast is eveneens onderzocht of het effect van de militaire dienst verschilt voor jongens met uiteenlopende persoonskenmerken. Hiermee wordt een antwoord gezocht op de tweede onderzoeksvraag die centraal staat in dit artikel. Er zijn in totaal vier modellen geschat, waarvan de uitkomsten worden weergegeven in tabel 3.

In het eerste model wordt puur gekeken naar het effect van militaire dienst, zonder rekening te houden met verschillen in criminele geneigdheid. De geschatte parameter voor het effect van militaire dienst (-0,87) geeft aan dat het aantal veroordelingen na de dienst voor mannen die in dienst zijn geweest gemiddeld 0,87 lager is dan voor hen die niet in dienst zijn geweest. Dit resultaat komt overeen met de hierboven besproken 'naïeve vergelijking' (zie ook tabel 2).

In het tweede model wordt rekening gehouden met het criminele verleden van de onderzoekspersonen en met persoonlijke kenmerken die zijn vastgesteld tijdens de dienstkeuring. De criminele voorgeschiedenis en de testcores blijken significante effecten te hebben. Hoe meer veroordelingen voor de leeftijd van 18 jaar, des te groter het aantal veroordelingen in de driejarige periode na de dienst is. En hoe beter de behaalde resultaten bij de keuringstesten (en dus des te lager de testscore), des te kleiner is het aantal veroordelingen in de periode na de dienst. In model 2 is het effect van de militaire dienst kleiner dan in model 1, maar nog altijd significant: gemiddeld - 0,61 veroordelingen. Dit kan worden gezien als een bevestiging van de dynamische hypothese die stelt dat de militaire dienst een dempende invloed heeft op de ontwikkeling van crimineel gedrag.

In het derde en vierde model wordt onderzocht in hoeverre het effect van de militaire dienst verschilt al naar gelang criminele voorgeschiedenis (model 3) en behaalde testscore tijdens de dienstkeuring (model 4). Het hoofdeffect van de militaire dienst is in deze modellen daarom vervangen door aparte effecten voor de verschillende categorieën van deze twee variabelen.

Hiermee wordt direct de typologische verwachting getoetst dat levensloopomstandigheden geen effect hebben op het gedrag van persistente daders, maar voor andere daders wel veranderingen teweeg kunnen brengen. Alleen in model 3 worden significante effecten gevonden voor de militaire dienst. Voor de groep met vijf of meer delicten blijkt de dienst voor een afname van crimineel gedrag te zorgen, terwijl bij de groep met een erg slechte gemiddelde testscore de dienst juist voor een toename van crimineel gedrag zorgt. Deze effecten spreken elkaar tegen. Bedacht moet echter worden dat beide groepen een gering aantal personen bevatten. Er moet daarom geconcludeerd worden dat voor de typologische hypothese geen duidelijke empirische ondersteuning kan worden gevonden.

Tabel 3: *Effecten op het totale aantal veroordelingen in de drie jaar na de militaire dienst (alle onderzoekspersonen (N = 678))*

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
<i>Dienstplicht</i>								
Dienst (ja = 1; nee = 0)	-0,87 **	0,27	-0,61 *	0,28				
<i>Aantal delicten voor 18 jaar</i>								
Geen delicten (ref.)								
1 delict			0,66 *	0,31	0,64 *	0,34	0,68 *	0,31
2-4 delicten			1,83 **	0,32	1,92 **	0,36	1,84 **	0,32
5 of meer delicten			3,54 **	0,46	4,10 **	0,49	3,43 **	0,46
<i>Dienstplicht * Aantal delicten voor 18 jaar</i>								
Dienst * Geen delicten					-0,35	0,35		
Dienst * 1 delict					-0,12	0,67		
Dienst * 2-4 delicten					-0,71	0,62		
Dienst * 5 of meer delicten					-5,42 **	1,28		
<i>Totale Testscore</i>								
Geen testscore (ref.)								
Testscore 1-4			0,04	0,31	0,13	0,31	0,03	0,38
Testscore 5-6			0,46	0,35	0,59 *	0,35	0,28	0,44
<i>Dienstplicht * Totale testscore</i>								
Dienst * Geen testscore							-0,64	0,44
Dienst * Testscore 1-4							-0,70	0,46
Dienst * Testscore 5-6							-0,07	0,58
<i>Intercept</i>	2,41 **	0,14	1,52 **	0,28	1,37 **	0,29	1,57 **	0,34

* $p < .05$ ** $p < .01$

5.4 Regressieanalyses: wel in dienst versus uitgeloot

Vervolgens zijn regressieanalyses uitgevoerd waarbij gebruik wordt gemaakt van de omstandigheid dat in Nederland elk jaar diverse mannen op willekeurige basis zijn uitgeloot. Deze loting heeft ervoor gezorgd dat er een quasi-experimentele setting is ontstaan. Door de groep die in dienst is geweest ($N = 174$) te vergelijken met de uitgelote groep ($N = 188$), kan nog beter inzicht worden verkregen in de effecten van de militaire dienst op crimineel gedrag.¹¹

Toch blijkt de uitgelote groep qua kenmerken niet geheel overeen te komen met de groep die in dienst is geweest. Uit de uiteindelijke groep die in dienst had gemoeten (de beoogde experimentele groep) zijn namelijk personen weg geselecteerd met slechte testcores (bijvoorbeeld I5 en S5). De mannen die in dienst zijn geweest scoren daarom gemiddeld iets beter op de testcores en hebben minder delicten voor hun 18^e gepleegd (zie tabel 2). Het gevolg hiervan is dat niet kan worden volstaan met een eenvoudige ‘baselinevergelijking’. Daarom worden – naast een ‘baselineregressie’ (model 1) – opnieuw ook regressieanalyses uitgevoerd waarbij persoonskenmerken als controlevariabelen zijn opgenomen (model 2).

De resultaten van de regressieanalyses, waarbij alleen de mannen die gediend hebben en de uitgelote mannen zijn opgenomen ($N = 174 + 188 = 362$), laten geen effect van militaire dienst zien (tabel 4). Zowel zonder (model 1), als met controlevariabelen (model 2) is het effect van militaire dienst niet statistisch significant. Ook blijkt het effect van de militaire dienst niet significant te verschillen voor de onderscheiden categorieën mannen (model 3 en 4). Deze resultaten wijzen erop dat in eerdere analyses (tabel 3) niet voldoende is gecontroleerd voor al bestaande verschillen tussen jongens die wel en niet in dienst zijn geweest. Nu dit wel is gedaan, worden er geen effecten meer van de militaire dienst gevonden.¹²

5.5 Veroordelingen voor geweldsdelicten

Tot slot zijn de hiervoor besproken analyses ook uitgevoerd met het aantal veroordelingen voor geweldsdelicten als afhankelijke variabele. Uit tabel 2 blijkt allereerst dat het aantal geweldsveroordelingen in de drie jaar na de dienst gemiddeld lager is voor personen die in dienst zijn geweest. Jongens die in dienst zijn geweest hebben per jaar gemiddeld 0,16 veroordelingen op hun naam staan en jongens die niet in dienst zijn geweest gemiddeld 0,33; een verschil van 0,17 veroordelingen per jaar (zie tabel 2). Dit komt overeen met het beeld dat bij het totale aantal delicten naar voren is gekomen.

De regressieanalyses leveren eveneens vergelijkbare resultaten op. Allereerst zijn er analyses uitgevoerd met de gehele onderzoeksgroep ($N = 678$), waarbij degenen die in dienst zijn geweest vergeleken worden met degenen die niet in dienst zijn geweest. In eerste instantie lijkt de militaire dienst een dempende invloed te hebben op het aantal veroordelingen in de periode na de dienst (model 1: -0,17 (0,06) en model 2: -0,14 (0,07)). Wanneer echter beter gecontroleerd wordt voor eerdere verschillen tussen personen, dan blijkt dit effect te verdwijnen. Bij de analyses waarbij de jongens die in dienst zijn geweest worden vergeleken met de groep die is uitgeloot ($N = 362$), worden geen significante effecten meer van de dienst gevonden (model 1: -

Tabel 4: *Effecten op het totale aantal veroordelingen in de drie jaar na de militaire dienst (alleen: in dienst geweest en uitgeloot (N = 174 + 188 = 362))*

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
<i>Dienstplicht</i>								
Dienst (ja = 1; nee = 0)	-0,23	0,30	-0,20	0,32				
<i>Aantal delicten voor 18 jaar</i>								
Geen delicten (ref.)								
1 delict			1,06 **	0,40	1,21 **	0,50	1,06 **	0,40
2-4 delicten			1,70 **	0,45	1,82 **	0,65	1,70 **	0,46
5 of meer delicten			2,35 **	0,76	4,63 **	1,00	2,33 **	0,77
<i>Dienstplicht * Aantal delicten voor 18 jaar</i>								
Dienst * Geen delicten					0,14	0,39		
Dienst * 1 delict					-0,14	0,72		
Dienst * 2-4 delicten					-0,15	0,78		
Dienst * 5 of meer delicten					-5,54 **	1,46		
<i>Totale Testscore</i>								
Geen testscore (ref.)								
Testscore 1-4			0,08	0,38	0,14	0,38	0,14	0,54
Testscore 5-6			0,94 *	0,43	1,09 **	0,43	0,87	0,69
<i>Dienstplicht * Totale testscore</i>								
Dienst * Geen testscore							-0,31	0,47
Dienst * Testscore 1-4							-0,17	0,56
Dienst * Testscore 5-6							0,00	0,70
<i>Intercept</i>	1,77 **	0,21	1,00 **	0,34	0,78*	0,36	0,98 *	0,47

* $p < .05$ ** $p < .01$

0,08 (0,06) en model 2: -0,06 (0,06)). Ook uit de analyses waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen uiteenlopende groepen daders komen overeenkomstige resultaten naar voren (model 3 en 4). Het effect van de militaire dienst blijkt wederom niet te verschillen voor de onderscheiden groepen.

6. Conclusie

Binnen de criminologie worden door statische, dynamische en typologische theoretici verschillende verklaringen gegeven voor het verloop van individuele criminele carrières over het leven. In dit onderzoek zijn deze verschillende theorieën getoetst voor één specifieke levensloopge-

beurtenis: de militaire dienst. Eerder onderzoek naar deze levensloopgebeurtenis heeft tegenstrijdige resultaten opgeleverd. Het doel van dit artikel was om meer duidelijkheid te scheppen over de effecten van de dienst en daarmee eveneens te achterhalen in hoeverre er ondersteuning kan worden gevonden voor elk van de drie theoretische invalshoeken. Om zicht te krijgen op de effecten van de militaire dienst is gebruikgemaakt van gegevens uit de Criminele Carrière en Levensloop Studie. In tegenstelling tot veel eerdere studies op het terrein van de militaire dienst maakt de CCLS het mogelijk om een longitudinaal perspectief te hanteren, waarbij over een zeer lange periode gegevens beschikbaar zijn. Bovendien was er verbetering mogelijk ten opzichte van eerder onderzoek dat verricht is met deze dataset (met name Blokland & Nieuwbeerta, 2005). Door aanvullende gegevens te verzamelen over de dienst(keuring) konden persoonskenmerken op een directere manier vastgesteld worden.

Uit de analyses komt naar voren dat de resultaten afhankelijk zijn van de mate waarin rekening wordt gehouden met verschillen tussen de groep mannen die wel en de groep die niet in dienst geweest zijn. Wanneer niet goed wordt gecontroleerd voor bestaande verschillen in criminele geneigdheid, dan lijkt de militaire dienst een positief effect te hebben: de dienst zorgt voor een afname in crimineel gedrag in de drie jaar erna. Wordt er wel gecontroleerd voor de versturende invloed van persoonskenmerken, dan verdwijnt dit effect: de dienst heeft geen invloed meer op de verdere ontwikkeling van crimineel gedrag. Ook blijkt het effect van de dienst niet te verschillen voor daders met uiteenlopende persoonskenmerken.

Op basis van deze resultaten kan geen ondersteuning worden gevonden voor de dynamische visie op crimineel gedrag. Dat geldt ook voor de typologische visie op crimineel gedrag; er zijn geen verschillen voor daders met uiteenlopende persoonskenmerken gevonden. De statische theorieën ondervinden daarentegen wel empirische onderbouwing in dit onderzoek. Verschillende persoonlijke kenmerken blijken de ontwikkeling van crimineel gedrag te beïnvloeden (het aantal gepleegde delicten voor de leeftijd van 18 jaar, een lage intelligentie en een lage psychische stabiliteit).

De resultaten wijken deels af van het eerder verrichte Amerikaanse onderzoek, waarbij in een aantal gevallen wel effecten van de dienst konden worden vastgesteld. Dat er in deze studie geen invloed van de militaire dienst is gevonden, zou allereerst verklaard kunnen worden doordat de Nederlandse dienstplichtigen veelal geen oorlogservaringen opdeden. Uit eerder onderzoek is bekend dat crimineel gedrag gestimuleerd werd door dit soort ervaringen. Dat er geen effecten zijn gevonden, zou ook verklaard kunnen worden doordat de dienstplichtigen in dit onderzoek vanaf de jaren zestig in dienst zijn getreden. Vanaf die tijd werd de discipline binnen het Nederlandse leger minder streng en daarmee misschien ook de heropvoedende werking minder groot. Al lange tijd voor de afschaffing van de dienstplicht in 1996 waren er regelingen voor verlof en mogelijkheden voor vertier (zowel binnen als buiten de kazerne), waardoor de jongens regelmatig aan de legerdiscipline konden ontsnappen.

De conclusies moeten echter met de nodige voorzichtigheid worden getrokken. Ondanks de unieke en rijke gegevens kent dit onderzoek ten minste een drietal beperkingen. Ten eerste is de onderzoeksgroep vrij klein. Dit geldt met name wanneer alleen de dienstplichtigen en de uitgelote mannen worden vergeleken. Deze vergelijking is gebaseerd op 'slechts' 362 personen.

Wanneer grotere steekproeven onderzocht worden, dan zouden mogelijk wel statistisch significante effecten van de militaire dienst gevonden kunnen worden.

Een tweede belangrijke beperking van dit onderzoek is dat bij de steekproeftrekking geselecteerd is op crimineel gedrag: alle onderzoekspersonen hebben rond het jaar 1977 een misdrijf gepleegd. In 1977 zijn de onderzoekspersonen gemiddeld 27 jaar oud en hebben zij in de meeste gevallen al de leeftijd bereikt om wel of niet in dienst te zijn geweest. Een deel van de onderzoekspersonen pleegt dus na de dienst in ieder geval nog één delict. Hoewel hier in de analyses zo goed mogelijk rekening mee is gehouden, zou het zo kunnen zijn dat een afname in crimineel gedrag minder duidelijk naar voren komt. Ook zou het zo kunnen zijn dat de groep onderzoekspersonen minder vaak in dienst is geweest, doordat zij voor het jaar 1977 ook al crimineel gedrag vertoonden of afgekeurd werd vanwege bepaalde persoonskenmerken die samenhangen met crimineel gedrag (lage intelligentie, lage psychische stabiliteit). Om vast te kunnen stellen in hoeverre de zojuist genoemde selectieproblemen de uitkomsten van het onderzoek beïnvloeden, zijn aanvullende analyses met een controlegroep (niet-veroordeelden) noodzakelijk.

Ten derde moet bedacht worden dat het hier eigenlijk gaat om een onderzoek naar justitiële in plaats van criminele carrières. Voor alle onderzoekspersonen zijn alleen de justitiële veroordelingen in de analyses opgenomen en ontbreekt inzicht in het feitelijke criminele gedrag. Mogelijk kennen criminele carrières in de werkelijkheid een ander verloop. Ook zou het zo kunnen zijn dat het criminel met een hoge intelligentie, een hoge psychische stabiliteit of goede cognitieve vaardigheden beter lukt om uit handen van justitie te blijven. Hierdoor ontstaat eveneens een vertekend beeld. De zojuist genoemde tekortkomingen dienen aandacht te krijgen in vervolgonderzoek.

De resultaten van dit onderzoek zijn niet alleen vanuit wetenschappelijk oogpunt relevant te noemen, maar ook vanuit huidig justitieel beleid. De gedachte dat jongens in militaire dienst netjes werden opgevoed is tegenwoordig erg populair en ligt ten grondslag aan verschillende interventies. In Amerika zijn zogenoemde *boot camps* opgericht, maar ook in Nederland zijn er soortgelijke op militaire dienst gebaseerde programma's ontwikkeld voor jongeren met gedragsproblemen. Deze interventies worden gebruikt als alternatief voor gevangenisstaf en als heropvoeder (Wilson, MacKenzie & Mitchell, 2005). In dit onderzoek is geen ondersteuning gevonden voor de verwachting dat door disciplinerende programma's crimineel gedrag zal verminderen. Daarbij moet echter bedacht worden dat het effect van de militaire dienst niet onderzocht is onder 'echte criminelen'. Zij werden namelijk uitgesloten van de militaire dienst. Het is niet ondenkbaar dat de effecten van disciplinerende maatregelen variëren tussen subgroepen (het significante interactie-effect in de tabellen 3 en 4 ondersteunt deze gedachte). Om de effectiviteit van interventies op het gedrag van criminelen adequaat te kunnen vaststellen, zou een volledig experimenteel design gebruikt moeten worden. Daarbij zouden op willekeurige basis sommige jongeren in een heropvoeding moeten worden geplaatst en anderen geen of een andere strafbehandeling moeten krijgen.

Noten

1. Marieke van Schellen is als aio verbonden aan het ICS en de Capaciteitsgroep Sociologie van de Universiteit Utrecht. Paul Nieuwbeerta was een van de begeleiders bij het afstudeerproject van Marieke van Schellen. Hij is als senioronderzoeker werkzaam bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) en tevens als bijzonder hoogleraar Maatschappelijke Effecten van Strafrechtelijke Interventies verbonden aan het ICS en de Capaciteitsgroep Sociologie in Utrecht. Correspondentieadres: Marieke van Schellen, Universiteit Utrecht, Sociologie / ICS, Postbus 80140, 3508 TC Utrecht, e-mail: m.vanschellen@fss.uu.nl.
De auteurs zijn Arjan Blokland, Tom Sniijders en René Veenstra zeer erkentelijk voor hun commentaren op eerdere versies van dit artikel. Graag danken ze ook Frans Hocevar en Gerard van der Horst van het Bureau Registratie en Informatie Ontslagen Personeel (BRIOP) en Arjan Blokland, Heike Goudriaan, La'shan Lewis, Marieke van de Rakt en Eva van Wijk voor hun hulp bij het verzamelen van de militaire dienstgegevens.
2. Dit artikel is een sterk gewijzigde versie van de doctoraalscriptie van Marieke van Schellen: 'Criminele carrières over de levensloop. Is de militaire dienst van invloed op het verloop van iemands criminele leven?' (Vakgroep Sociologie, Rijksuniversiteit Groningen, augustus 2005). Deze scriptie heeft in 2006 de scriptieprijs ontvangen van de Nederlandse Vereniging voor Sociologie en de opleiding Sociologie van de Rijksuniversiteit Groningen.
3. Er zijn wel onderzoeken verricht die raakvlakken vertonen met het onderwerp van dit onderzoek. Het gaat om studies naar geweld en agressie binnen de Nederlandse krijgsmacht (Stoppelenburg, 1990; Tromp, 1986; Verlinden, 1990). De militaire dienst blijkt volgens deze studies niet te zorgen voor een hogere geweldattitude of een toename van ernstige vormen van gewelddadig of agressief gedrag tijdens de dienstperiode. Degenen die gewelddadig of agressief waren voor de diensttijd zijn dat in dienst nog steeds.
4. Dit centrum verzorgt de centrale documentaire informatievoorziening van het Ministerie van Defensie en voert archiverings- en registratieactiviteiten uit. Het overgrote deel van de militaire dienstgegevens zijn verzameld bij het Bureau Registratie en Informatie Ontslagen Personeel (BRIOP) in Kerkrade. De taak van dit onderdeel is het beheren, bewaren en op termijn vernietigen van persoonsgegevens van alle ontslagen c.q. niet meer mobilisabele militairen en burgers. Daarnaast zijn ontbrekende gegevens verzameld bij het Bureau Centraal Medisch Archief (BCMA) van DARIC in Rijswijk (<http://www.cdc.nl/daric/diensten/archivering>).
5. De B-kaarten bevatten informatie die tijdens de militaire dienstkeuring is vastgesteld. Naast personalia staan op de B-kaarten onder andere de volgende gegevens vermeld: opleiding, beroep, gewicht, lengte, fysieke testcores, cognitieve testcores en een beslissing of iemand is goedgekeurd voor de dienst. Voor personen die afgekeurd werden voor de dienst zijn de B-kaarten slechts gedeeltelijk ingevuld. Vooral gegevens over opleiding en beroep ontbreken.
6. Personen van wie een broederdienstkaart is teruggevonden hebben vrijstelling van de dienst gekregen, omdat twee oudere broers in dienst zitten of zijn geweest. In zo'n geval vond ook geen dienstkeuring plaats. Op de broederdienstkaarten staan alleen personalia en iemands kerkelijke gezindte vermeld.
7. De militaire dienstdossiers bevatten informatie over de loopbanen in dienst. Daarbij gaat het onder andere om de datum van inlijving, de bevorderingen naar diverse rangen en de datum van afzwaaien.
8. Omdat de afhankelijke variabele het aantal gepleegde delicten na de dienst is – en dit aantal niet normaal verdeeld is – zijn de analyses ook op twee andere manieren uitgevoerd. Er zijn poissonmodellen gebruikt en er zijn OLS-regressies uitgevoerd waarbij de natuurlijke logaritme van het aantal veroordelingen als afhankelijke variabele is gebruikt. Deze analyses leverden dezelfde uitkomsten op als de 'gewone' OLS-regressies. Aangezien de uitkomsten van de OLS-regressies eenvoudiger te bespreken zijn, namelijk in 'aantallen veroordelingen', worden de resultaten van die analyses gepresenteerd.
9. De analyses zijn ook uitgevoerd met alle veroordelingen in de vijf jaar na de militaire dienst als afhankelijke variabele. Deze analyses leverden dezelfde conclusies op en om ruimte te besparen zijn de resultaten niet in dit artikel opgenomen.
10. Zoals bij de beschrijving van de dataset is aangegeven, heeft er bij de trekking van de CCLS-steekproef selectie op de afhankelijke variabele plaatsgevonden. Alle onderzoekspersonen hebben rond het jaar 1977 een misdrijf gepleegd. Voor sommige personen valt het jaar 1977 juist in de periode die in dit artikel onderzocht wordt (in de eerste drie jaar

na de dienst of in de leeftijdsperiode van 21 tot en met 23 jaar). Voor deze personen is bekend dat zij na de militaire dienst in ieder geval nog crimineel gedrag vertonen. Om vast te stellen in hoeverre dit selectieprobleem de resultaten beïnvloedt, zijn alle analyses ook uitgevoerd zonder deze groep mee te nemen. De effecten van de dienst blijken echter niet anders te zijn in deze aangepaste analyses. Wanneer gecontroleerd wordt voor eerdere verschillen in criminele geneigdheid, dan blijkt de dienst geen effect meer te hebben op de ontwikkeling van crimineel gedrag. Om ruimte te besparen, zullen deze uitkomsten eveneens niet weergegeven worden.

11. Deze beperking van de groep personen die niet in dienst is geweest, heeft ook als praktisch voordeel dat personen die zijn uitgesloten vanwege een crimineel verleden en personen die zijn afgekeurd wegens lichamelijke gebreken, psychische instabiliteit of een gebrekkige intelligentie uit de analyses verdwijnen. Voor deze personen zijn namelijk geen testcores beschikbaar.
12. Eigenlijk zijn alleen jongens die in 1959 geboren zijn echt op toevallige basis uitgeloot. Daarom zijn aparte analyses uitgevoerd waarbij alleen deze groep vergeleken is met de jongens die wel in dienst zijn geweest. Deze analyses blijken vergelijkbare resultaten op te leveren.

Literatuur

- Allen, L.C. (2000). *A Life Course Analysis of the Relationship between Military Service and Criminal Behavior*. Ongepubliceerde dissertatie. University of Maryland, College Park.
- Allen Bouffard, L. (2003). Examining the Relationship between Military Service and Criminal Behavior during the Vietnam Era: A Research Note. *Criminology*, 41, 491-510.
- Allen Bouffard, L. (2005). The Military as a Bridging Environment in Criminal Careers: Differential Outcomes of the Military Experience. *Armed Forces and Society*, 31, 273-295.
- Allen Bouffard, L., & Laub, J.H. (2004). Jail or the army: Does military service facilitate desistance from crime?. In S. Maruna, & R. Immarigeon (red.), *After Crime and Punishment: Pathways to Offender Reintegration* (pp. 129-151). London: Willan Publishing.
- Block, C.R. & Werff, C. van der (1991). *Initiation and continuation of a criminal career: Who are the most active and dangerous offenders in the Netherlands?* Arnhem: Gouda Quint.
- Blokland, A.A.J., & Nieuwebeerta, P. (2005). The effects of life circumstances on longitudinal trajectories of offending. *Criminology*, 43, 1203-1240.
- Blumstein, A., Cohen, J., Roth, J., & Visher, C. (1986). *Criminal Careers and Career Criminals Volume I*. Washington DC: National Academy Press.
- Bullinga, M. (1984). *Het leger maakt een man van je: homoseksualiteit, disciplineren en seksueel geweld*. Amsterdam: SUA.
- Bullinga, M. (1988). *Tegen-geweld. De VVDM over het bestrijden en voorkomen van intimidatie en geweld in de krijgsmacht*. Utrecht: VVDM.
- Castle, T., & Hensley, C. (2002). Serial Killers With Military Experience: Applying Learning Theory to Serial Murder. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 46, 453-465.
- Cohen, L.E., & Vila, B.J. (1996). Self-Control and Social-Control: An Exposition of the Gottfredson-Hirschi / Sampson-Laub Debate. *Studies on Crime and Crime Prevention*, 5, 125-150.
- Elder, G.H., Jr. (1986). Military Times and Turning Points in Men's Lives. *Developmental Psychology*, 22, 233-245.

- Elder, G.H., Jr. (1987). War Mobilization and the Life Course: A Cohort of World War II Veterans. *Sociological Forum*, 2, 449-472.
- Farrington, D.P. (red.) (2005). *Integrated Developmental and Life-Course Theories of Offending*. New Brunswick: Transaction.
- Gottfredson, M.R., & Hirschi, T. (1990). *A General Theory of Crime*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Hakeem, M. (1946). Service in the armed forces and criminality. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 37, 120-137.
- Hirschi, T., & Gottfredson, M.R. (1995). Control Theory and the Life Course Perspective. *Studies on Crime and Crime Prevention*, 4, 131-142.
- Jongbloed, A. (1996). *Voor Koning(in) en Vaderland. Dienstplicht door de jaren heen*. Zutphen: Alpha.
- Kors, A. (1996). *'t Is plicht dat ied're jongen. Geschiedenis van de dienstplicht in Nederland*. Utrecht: Kwadraat.
- Laub, J.H., & Sampson, R.J. (2003). *Shared Beginnings, Divergent Lives. Delinquent boys to age 70*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Laub, J.H., & Sampson, R.J. (2004). Coming of Age in Wartime: How World War II and the Korean War Changed Lives. In K.W. Schaie, & G.H. Elder, Jr. (red.), *Historical Influences on Lives and Aging* (pp. 1-31). New York: Springer Publishing Company.
- Lunden, W.A. (1951). Military service and criminality. *The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, 42, 766-773.
- Mattick, M. (1960). Parolees in the Army during World War II. *Federal Probation*, 24, 49-55.
- Meulen, J., van der (1984). *De taal van de dienstplichtcultuur – omstandigheden, principes, normen en ambities*. Assen: Van Gorcum.
- Moffitt, T.E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100, 674-701.
- Moffitt, T.E. (2006). Life-course persistent versus adolescence-limited antisocial behavior. In D. Cicchetti & D. Cohen (red.), *Developmental Psychopathology* (pp. 570-598). New York: John Wiley & Sons.
- Nieuwebeerta, P. & Blokland, A.A.J. (2003). *Criminele Carrière en Levensloop Studie* (Documentatie en codeboek). Leiden: NSCR.
- Paternoster, R., Dean, C.W., Piquero, A., Mazerolle, P., & Brame, R. (1997). Generality, Continuity, and Change in Offending. *Journal of Quantitative Criminology*, 13, 231-266.
- Piquero, A.R., & Mazerolle, P. (red.) (2001). *Life-course criminology: contemporary and classical readings*. Belmont, CA: Wadsworth / Thomson Learning.
- Rand, A. (1987). Transitional Life Events and Desistance from Delinquency and Crime. In M.E. Wolfgang, T.P. Thornberry, & R.M. Figlio (red.), *From Boy to Man, from Delinquency to Crime* (pp. 134-162). Chicago: The University of Chicago Press.
- Resnick, H.S., Foy, D., Donahoe, C.P., & Miller, E.N. (1989). Anti-social Behavior and Post-traumatic Stress Disorder in Vietnam Veterans. *Journal of Clinical Psychology*, 45, 860-866.
- Sampson, R. J., & Laub, J.H. (1993). *Crime in the Making: Divergent Pathways and Turning Points through Life*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

- Sampson, R.J., & Laub, J.H. (1995). Understanding Variability in Lives through Time: Contributions of Life-course Criminology. *Studies in Crime and Crime Prevention*, 4, 143-158.
- Sampson, R.J., & Laub, J.H. (1996). Socioeconomic Achievement in the Life Course of Disadvantaged Men: Military Service as a Turning Point, Circa 1940-1965. *American Sociological Review*, 61, 347-367.
- Shaw, D.M., Churchill, C.M., Noyes, R., & Loeffelholz, P.L. (1987). Criminal Behavior and Post-Traumatic Stress Disorder in Vietnam Veterans. *Comprehensive Psychiatry*, 28, 403-411.
- Stoppelenburg, P. (1990). *Geweld in de krijgsmacht*. Tilburg: IVA, Instituut voor sociaal-wetenschappelijk onderzoek.
- Tromp, Th.H.J. (1986). Geweld en sexualiteit in de krijgsmacht, een probleem?. In R.W. van Dijk, & A.R. Edwards (red.), *Sexe, sexualiteit en krijgsmacht*. Den Haag: Stichting Maatschappij en Krijgsmacht.
- Verlinden, M.N.A.T. (1990). *Een geweldig leger? Een onderzoek bij dienstplichtigen en toekomstig dienende dienstplichtigen naar de invloed van het verblijf in militaire dienst op de attitude ten opzichte van geweld*. Afstudeerscriptie. Breda: Koninklijke Militaire Academie.
- Wilson, D.B., MacKenzie, D.L., & Mitchell, F.N. (2005). *Effects of Correctional Boot Camps on Offending*. A Campbell Collaboration systematic review, verkrijgbaar via <http://www.aic.gov.au/campbellcj/reviews/titles.html>.
- Wilson, J. P., & Zigelbaum, S.D. (1984). The Vietnam veteran on trial: The relation of post-traumatic stress disorder to criminal behavior. *Behavioral Sciences & the Law*, 1, 69-83.
- Wright, J.P., Carter, D.E., & Cullen, F.T. (2005). A Life-Course Analysis of Military Service in Vietnam. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 42, 55-83.
- Yager, T., Laufer, R., & Gallops. M. (1984). Some Problems Associated With War Experience in Men of the Vietnam Generation. *Archives of General Psychiatry*, 41, 327-333.